

## حضارة وثقافة السومريين أو الاكاديين:

### تمدن و فرهنگ سومريان يا اكديان :

أهم ما يميّز المثال السومري (الأكادي) - الذي اخترناه - ثقافياً وحضارياً عن السلوك الحيواني وسلوك أشباه الإنسان كالهومو اريكتس أو الهومو ساپينس القديم (قبل الحضارة):

مهمترین شاخصه‌های متمایز تمدن و فرهنگ سومری (اکدی) با سلوک حیوانی و رفتار انسانواره‌هایی همچون هومو اریکتوس یا هومو ساپینس کهن (ماقبل تمدن) که ما آن را برای بحث و بررسی انتخاب کرده‌ایم، به این شرح می‌باشد:

### المعايير الأخلاقية كالعدالة:

#### معیارهای اخلاقی مانند عدالت :

فقد وضعت قوانين تحكم التعامل بين الأفراد لتحقيق العدالة الاجتماعية، بل ونجد في الأدب السومري معايير أخلاقية عالية جداً كالإيثار وتقديم الآخر على النفس.

قوانینی برای ضابطه‌مند ساختن شیوه تعامل بین افراد با هدف تحقق عدالت اجتماعی وضع شده بود. ما در ادبیات سومری با ارزش‌های بسیار والای اخلاقی همچون ایثار و ترجیح دادن دیگران بر خود مواجه می‌شویم.

«لقد تعلق السومريون، كما يؤخذ مما كتبوه ودونوه، بحب الخير والصدق، والقانون والنظام، والعدالة والحرية، والصلاح والاستقامة، والرحمة والرأفة. كما كانوا يمقتون الشر والكذب والزور وعصيان القانون، والاخلال بالنظام والظلم والاضطهاد وارتكاب المعاصي والضلال والصرامة وتحجر القلب. وكان حكامهم وملوكهم يتباهون دائماً بأنهم أقاموا القانون والنظام في البلاد، وحموا الضعيف من القوي، والفقير من الغني، ومحووا الشر والظلم والعنف. هذا ولقد سبق لنا ان رأينا في تلك الوثيقة الفريدة التي حللناها في الفصل السادس كيف ان حاكم مدينة لجش المسمى (أور - كاجينا)، الذي عاش في القرن الرابع والعشرين ق.م. قد دون في سجلاته مفتخراً معتزاً انه أعاد العدل والحرية الى الناس الذين قاسوا كثيراً، وانه أزال الموظفين الطغاة المتغلغلين في جميع شؤون الناس. وأوقف الظلم والاستغلال، وكان حامياً للأرملة واليتيم. ولم يكدمضي على هذه الاصلاحات أربعة قرون حتى نجد الملك (أور - نمو) مؤسس سلالة أور الثالثة، وقد اصدر شريعة قوانينه التي في ديباجتها بعض أعماله في مجال الاصلاحات الاخلاقية. فقد قضى على عدد من المظالم السائدة التي كانت ترتكبها طبقة الموظفين (البيروقراطيين)، ونظم شؤون الاوزان والمكاييل ضماناً للامانة والاستقامة في معاملات الاسواق وعمل على حماية الارملة واليتيم والفقير من المظالم والاستغلال. وبعد نحو قرنين من الزمان أصدر (لبت - عشتار) ملك مدينة (ايسن) شريعة جديدة. نراه يفخر فيها بأنها اختير بوجه خاص من لدن الالهين (ان) و(أنليل) لحكم البلاد لكي يمكن العدل في البلاد ويزيل الشكوى ويقضي على البغضاء والثورة مع استعمال السلاح، وليجلب الخير والرفاء الى السومريين والاكديين وكما نرى في تراثيل عدد من الحكام السومريين انها ملأى بمثل هذه الادعاءات في السوك الاخلاقي المتسامي وكان الالهة ايضا، كما ذكر الحكماء السومريون، يفضلون ما هو اخلاقي وصالح على الفساد والخروج على مبادئ الاخلاق. ونجد جميع الالهة العظام تقريبا قد مجدوا في التراثيل السومرية بصفتهم محبين للخير والعدل وللصدق والاستقامة»<sup>(1)</sup>.

1. المصدر (كريم - من ألواح سومر).

د. صمؤيل نوح كريم (Samuel Noah Kramer) (1897 - 1990م)، خبير عالمي شهير في التاريخ السومري واللغة السومرية.

«طبق آنچه از مكتوبات و آثار برمی آید، سومری ها شیفته نیکویی، راستی، نظم، قانون، دادگری، درستی و رحم و شفقت، و از تبهکاری، دروغ، هرج و مرج و بی انضباطی، بی عدالتی و ستمکاری، گناه و گمراهی و سنگدلی بیزار بودند. پادشاهان و فرمانروایان ایشان همواره به خود می بالیدند که نظم و قانون را در کشور خود بر پا کرده اند، ناتوان را در برابر توانگر و تهی دست را در مقابل ثروتمند

حمایت کرده‌اند، و ریشه‌ء ظلم و شرارت و تجاوز را برکنده‌اند. پیش از این در فصل ششم سند کم‌نظیری تجزیه و تحلیل شد: «اوروکاگینا» فرمانروای لگاش در بیست‌و‌چهار قرن پیش از میلاد افتخار می‌کرد که آزادی و عدالت را به مردم ستمدیده بازگردانده است، کارمندان متمرّد را که در همهء امور راه داشتند، را برکنار ساخته و از بیوه‌زنان و یتیمان نگهداری کرده و بنیاد بهره‌کشی و ستمگری را برانداخته است. هنوز چهار قرن از این اصلاحات نگذشته بود که «اور-نمو» بنیان‌گذار سوّمین سلسلهء خاندان اور مجموعهء قوانین خود را انتشار داد. در دیباچهء این قوانین، مجموعهء کارهای اور-نمو در حوزهء اصلاحات اخلاقی بیان شد؛ از جمله مانع برخی از بیدادگری دولتیان (بوروکرات‌ها یا دیوان‌سالاران) شد، اوزان و اندازه‌ها را سر و صورت داد تا معاملات بازار با امانت و درستی انجام یابد، یتیمان و بیوه‌زنان و تهی‌دستان را از ظلم و بهره‌کشی مصون داشت، در حدود دو قرن بعد «لیپیت-ایشتار» پادشاه شهر «ایسین» قانون دیگری اعلام کرد. ایشتار به خود می‌بالید که از جانب «آن» و «انلیل» دو خدای بزرگ سومر به فرمانروایی رسیده است، تا داد بگسترّد و بیدادگری را براندازد و دشمنی و نافرمانی را به زور سلاح درهم کوبد و زندگی بهتری برای سومری‌ها و اکدی‌ها برپا دارد. سرودهای مذهبی چند تن دیگر از فرمان‌روایان سومر نیز آکنده است از چنین ادعاهایی در فضیلت و اخلاق. از گفته‌های حکمای سومری چنین برمی‌آید که خدایان هم از پلیدی‌ها پرهیز می‌کردند و به اخلاق و فضیلت گرایش داشتند، چنان که اکثر خدایان بزرگ سومر، در سرودهای مذهبی، خود را هواخواه عدل و نیکوکاری و راستی و درستی معرفی کرده‌اند»<sup>(۱)</sup>.

۱. مصدر: کریمر، از الواح سومر

دکتر ساموئل نوآه کریمر (Samuel Noah Kramer) (۱۸۹۷ تا ۱۹۹۰ میلادی) دانشمند سرشناس بین‌المللی در حوزهء تاریخ سومری و زبان سومری است.

## وهذا نص مترجم من الوثائق السومرية وهو يصف الإلهة نانشة:

«انها هي التي تعرف اليتيم وتعرف الارملة، انها هي التي تعرف اضطهاد الانسان للانسان، وهي أم اليتيم، الالهة نانشة التي تعنى بالارملة، والتي تنشد العدالة (.....)، لافقر الفقراء (.....). ان الملكة تأوى اللانئين بحضنها وحماها، وهي التي تهيء المأوى للضعفاء»<sup>(۲)</sup>.

۲. المصدر (كريمر - من ألواح سومر).

این متن، ترجمهء یکی از اسناد سومری‌ها است که خدای "نانش" را توصیف می‌کند:

« او کسی است که یتیمان و بیوه‌زنان را می‌شناسد، کسی است که از ظلم انسان به انسان آگاه است، او مادر یتیمان است، الههء نانش به معنی بیوه‌زن، کسی است که سرود دادگری سر می‌دهد ... برای فقیرترین فقرا ...، شهبانویی که بی‌پناهان را پناه می‌دهد، و کسی است که برای ناتوانان پناهگاه است» (۲).

۲. مصدر: کریم، از الواح سومر

\*\*\*\*\*

## السلوك الاجتماعي المنظم:

### رفتارهای اجتماعی سازمان‌یافته :

مثل إقامة الدولة والحكومة وتنظيم الزراعة ووضع تقويم زراعي وتنظيم الطب ووضع دستور الأدوية، والمهن الادارية مثل تعيين رئيس بلدية، ضابط، سفير، مدير مكتبة... الخ.

مثالهایی از این رفتارهای اجتماعی عبارتند از : برپایی دولت و حکومت، سازماندهی کشاورزی، تنظیم تقویم کشاورزی، سازماندهی طب، تعیین دارونامه(\*)، مشاغل اداری از قبیل تعیین شهردار، افسر، سفير، مدير ديوان و غيره.

(\*)- فارماکوپه یا دارونامه کتابی است که فهرست کاملی از داروهای موجود مشتمل بر اطلاعات دارویی، موارد مصرف، عوارض جانبی، نحوه

نگهداری داروها و مواد اولیه در آن قید شده‌است. (مترجم)

## تنظيم المدارس ووسائل التعليم:

### سازماندهی مدارس و وسایل آموزش:

يقول د. كريم:

« كان نشوء المدرسة السومرية نتيجة مباشرة لاختراع طريقة الكتابة المسمارية وتطورها، ذلك الاختراع الذي يعد أبرز ما ساهمت به بلاد سومر في تقدم الحضارة. وقد كشف عن أول وثائق مكتوبة في مدينة سومرية اسمها اوروك وتتالف هذه الوثائق من أكثر من ألف لوح صغير من طين منقوش بالكتابة الصورية، أكثرها يحتوي على أجزاء من مذكرات اقتصادية وإدارية، ولكن وجدت من بينها جملة ألواح تشتمل على جداول بكلمات دونت لغرض الدرس والتمرين اي ان بعض الكتبه في زمن موغل في القدم، حوالي (3000 ق.م) كانوا يفكرون بعقلية وطرق التعليم والتدريس. ولكن ما حصل من تقدم في القرون التي اعقت ذلك التاريخ كان بطيئاً، ولكن ما حل منتصف الالف الثالث ق.م حتى ظهر عدد من المدارس في جميع بلاد سومر حيث صارت الكتابة تدرس تدریسا منتظما. وفي مدينة شروباك موطن (نوح) السومري، وجد في التنقيبات التي اجريت هناك في عام 1902-1903 عدد كبير من الالواح المدرسية التي كان يدرس فيها تلاميذ المدارس، ويرجع تاريخها الى عام 2500 ق.م على وجه التقريب ومهما كان الامر فان النصف الاخير من الالف الثالث ق.م هو الوقت الذي بلغ فيه نظام المدرسة السومرية طور النضج والازدهار فقد كشف في التنقيبات عن عشرات الالوف من الواح الطين من ذلك العهد وليس هناك ادنى شك في ان مئات الالف اخرى لاتزال مدفونة في باطن الارض تنتظر المنقبين في المستقبل. والغالبية العظمى من هذه الالواح التي تم استخراجها ذات طابع اداري وتشمل جميع اوجه الحياة الاقتصادية عند السومريين. ونعلم منها ان عدد الكتبه الذين كانوا يمارسون مهنة الكتابة كان يبلغ الالوف، وان أولئك الكتبه على اصناف ودرجات، منهم الكتبه الصغار المبتدئون والكتبه المتقدمون والكتبه المليون وكتبه المعابد وكتبه من ذوي التخصص العالي في بعض نواح خاصة بالشؤون الادارية. وكتبه اصبحوا من كبار موظفي الحكومة. وفي حقيقة الامر هناك من الاسباب المعقولة ما يحمل المرء على الاعتقاد بأن عددا من المدارس الكبيرة ذات الاهمية التي كانت تعد الكتبه كانت مزدهرة في جميع ارجاء البلاد..... وفي الالف الثالث ق.م أصبحت مثل هذه الكتب المدرسية متكاملة تامة وصارت

بالتدریج قیاسیة مطردة في هياتها ومحتوياتها وتستعمل في جميع المدارس في بلاد سومر ونجد من بينها اثباتا مطولة باسماء الاشجار والاقصاب وباسماء انواع كثيرة من الحيوانات ومن بينها الحشرات والطيور واثباتا باسماء الاقطار والمدن والقرى واخرى باسماء الاحجار والمعادن وتكشف لنا هذه الاثبات المدونة عن معرفة كبيرة بما يمكن تسميته بالمعارف العامة عن النبات والحيوان والجغرافية والمعدنيات - وهي حقيقة بدأ يدرك اهميتها الآن مؤرخو العلوم!!!!!!»(1).

1. المصدر (كريم - من ألواح سومر).

### دکتر کریم می گوید:

« پیدایش مدارس سومری نتیجه مستقیم اختراع و توسعه خط میخی بود. اختراع این خط بزرگترین دست آورد سومری ها به مدنیّت محسوب می شود. نخستین اسناد کتبی سومر در یکی از شهرهای بین النهرین به نام اوروک پیدا شده است. اسناد مذکور مشتمل بر بیش از یک هزار لوحه گلی کوچک می باشد و بیشتر مطالب آنها درباره امور اداری و مسائل اقتصادی می باشد. تمام این الواح را با خط تصویری نگاشته اند. بر روی چند لوحه مجموعه ای از لغات دیده می شود که به منظور تمرین و مشق نوشته شده است، و از همین جا می توان دریافت که در روزگار بسیار قدیم یعنی سه هزار سال پیش از میلاد بعضی از کاتبان، تعلیم و تعلم خط را وجهه نظر خود قرار می دادند. پیشرفت این کار در قرون بعد به کندی گرایید، اما در اواسط هزاره سوم پیش از میلاد در سراسر سومر مدارس برپا شد که به طور منظم به آموزش خط می پرداختند. در کاوش هایی که در سال های ۱۹۰۲ و ۱۹۰۳ در شهر باستانی شروپاک، زادگاه «نوح» سومری، به عمل آمد، تعداد زیادی کتاب درسی که تاریخ آنها تقریباً به ۲۵۰۰ ق.م. می رسد کشف شد. در نیمه دوم هزاره سوم پیش از میلاد کار تعلیم خط در مدارس سومری به اوج شکوفایی خود رسید. تاکنون در کاوش های صورت گرفته ده ها هزار لوحه گلی از این دوره بدست آمده و بی تردید، صدها هزار لوحه دیگر در دل خاک در انتظار کاوش های بعدی است. قسمت عمده این الواح اختصاص به امور اداری دارد و از همه جهات از زندگی اقتصادی سومر سخن می گوید. چنان که از همین الواح برمی آید، تعداد کاتبانی که در آن زمان به فن کتابت اشتغال داشته اند، به هزاران تن می رسید. در میان این عده کاتبان مبتدی و ورزیده، منشیان درباری و معابد، و نویسندگانی که در انواع خاصی از امور اداری کشور تخصص داشتند، یافت می شد. بعضی از کاتبان در دستگاه حکومت تا

مرحله کارگزاری سطح بالای اداری هم پیش رفته‌اند. با توجه به شواهد، می‌توان چنین برداشت کرد که در همه شهرهای سومر مدارس بسیاری برای تربیت کاتبان بوجود آمده‌بود که ارج و اهمیت بسیار داشتند ... در هزاره سوم پیش از میلاد کتاب‌های درسی مزبور کامل شد و رفته‌رفته نمونه و سرمشق همه مدارس سومری گردید. در این کتاب‌ها فهرست‌های بلندی از اسامی درختان و انواع مختلف جانوران، از جمله حشرات و پرندگان، و همچنین نام شهرها، کشورها، روستاها، سنگ‌ها و معادن دیده می‌شود. این نوشته بیانگر معلومات فراوان و عمیق سومریان در گیاه‌شناسی، جانورشناسی، جغرافیا و معدن‌شناسی است، و این واقعیتی است که در روزگار ما تاریخ‌شناسان علوم، تازه به اهمیت آن پی برده‌اند!!!»<sup>(1)</sup>.

1. مصدر: کریم، از الواح سومر.

\*\*\*\*\*